

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi**
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026

IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF ELECTRONIC DICTIONARIES IN ENGLISH LANGUAGE LEARNING BASED ON COMPUTATIONAL LINGUISTICS

Abdullayeva Aziza Nasriddinovna

General Education School No. 10 in Navoi English Language Teacher

Abstract

This thesis examines ways to improve the effectiveness of electronic dictionaries in English language learning based on advances in computational linguistics. It also explores the use of corpus linguistics, morphological and semantic analysis technologies, and their significance in developing language learners' linguistic competencies.

Keywords

computational linguistics, electronic dictionary, corpus linguistics, lemmatization, semantic analysis, collocation, linguodidactics.

INGLIZ TILINI O‘RGANISHDA KOMPYUTER LINGVISTIKASI ASOSIDA ELEKTRON LUG‘ATLARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Abdullayeva Aziza Nasriddinovna

Navoiy shahridagi 10-son umumta’lim maktabi

ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu tezisda kompyuter lingvistikasi yutuqlari asosida ingliz tilini o‘rganishda elektron lug‘atlarning samaradorligini oshirish masalalari yoritilgan. Shuningdek, korpus lingvistikasi, morfologik va semantik tahlil texnologiyalaridan foydalanish hamda ularning til o‘rganuvchilarning lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirishdagi ahamiyati ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: kompyuter lingvistikasi, elektron lug‘at, korpus lingvistikasi, lemmatizatsiya, semantik tahlil, kollokatsiya, lingvodidaktika.

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

Kirish. Globallashuv va raqamli texnologiyalar rivojlanishi sharoitida xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Tilni samarali o‘zlashtirishda lug‘at boyligini oshirish va so‘zlarning kontekstda qo‘llanilishini tushunish muhim ahamiyatga ega. An‘anaviy lug‘atlar bilan bir qatorda, kompyuter lingvistikasi yutuqlariga asoslangan elektron lug‘atlar ham til o‘rganish jarayonida keng imkoniyatlar yaratmoqda. Ular so‘zlarning ma‘nosi, grammatik xususiyatlari, talaffuzi va qo‘llanish holatlari haqida tezkor ma‘lumot olishga yordam beradi.

Raqamli ta‘lim muhitida elektron lug‘atlardan foydalanishning yana bir muhim jihati ularning oddiy ma‘lumotnoma vositasidan interaktiv o‘quv vositasiga aylanib borayotganidir. Foydalanuvchi nafaqat so‘zning tarjimasini topishi, balki uning turli grammatik shakllari, sinonimlari, so‘z birikmalari, talaffuzi va real matnlardagi qo‘llanish holatlari bilan ham tanishishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, kompyuter lingvistikasi texnologiyalari elektron lug‘atlarning mazmunini boyitish bilan birga, ulardan foydalanish jarayonini ham shaxsiylashtirish imkonini beradi.

Asosiy qism. Kompyuter lingvistikasi va elektron lug‘atlar

Zamonaviy elektron lug‘atlar oddiy tarjima vositasi bo‘lish bilan birga, tabiiy tilni qayta ishlash (NLP — Natural Language Processing) texnologiyalari yordamida so‘zlarni tahlil qilish, ularning ma‘nosini aniqlashtirish va kontekstga mos qo‘llanishini ko‘rsatish imkoniyatiga ega. Bunday imkoniyatlar ingliz tilini o‘rganuvchilarning mustaqil ishlashini qo‘llab-quvvatlaydi.

Kompyuter lingvistikasi elektron lug‘atlarga bir nechta muhim funksiyalarni joriy etish imkonini beradi. Jumladan, avtomatik lemmatizatsiya orqali so‘zning turli grammatik shakllarini birlashtirish, korpus texnologiyalari orqali real til materiallarini tahlil qilish, semantik tahlil orqali ko‘p ma‘noli so‘zlarning kontekstga mos ma‘nosini aniqlash va kollokatsion ma‘lumotlar orqali so‘zlarning tabiiy birikmalarda qo‘llanilishini ko‘rsatish mumkin. Bu imkoniyatlar til o‘rganuvchiga so‘zni faqat

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO‘NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

alohida birlik sifatida emas, balki uning grammatik, semantik va kontekstual xususiyatlari bilan birgalikda o‘zlashtirishga yordam beradi.

Tilning ma’nosini kontekst bilan bog‘liq holda o‘rganish korpus lingvistikasining muhim tamoyillaridan biridir. Britaniyalik tilshunos J. R. Firthning mashhur fikri bu yondashuvni qisqa va aniq ifodalaydi: “You shall know a word by the company it keeps” — ya’ni, “So‘zni u bilan birga qo‘llanadigan so‘zlari orqali anglash mumkin”. Ushbu fikr so‘z ma’nosini uning atrofidagi leksik birliklar va kontekst bilan bog‘liq holda tahlil qilish zarurligini ta’kidlaydi.

Shu nuqtayi nazardan, kompyuter texnologiyalari katta hajmdagi matnlarni tezkor tahlil qilish imkonini bergani uchun ushbu yondashuvni amaliy jihatdan qo‘llash imkoniyatlarini kengaytiradi. Masalan, muayyan so‘zning qaysi so‘zlar bilan ko‘proq qo‘llanishi, qanday grammatik konstruksiyalarda uchrashi va qaysi ma’noda ko‘proq ishlatilishi korpus ma’lumotlari asosida aniqlanishi mumkin.

Quyidagi jadvalda oddiy elektron lug‘atlar va kompyuter lingvistikasi imkoniyatlaridan foydalanadigan lug‘at tizimlarining asosiy farqlari keltirilgan.

Mezon	Oddiy elektron lug‘atlar	Kompyuter lingvistikasiga asoslangan lug‘atlar
Qidiruv	Asosan so‘z shakli bo‘yicha	Lemmatizatsiya orqali turli shakllarni aniqlash
Kontekst	Cheklangan misollar	Korpus asosida olingan kontekstlar
Semantik tahlil	Ma’nolar ro‘yxati	Kontekstga mos ma’noni aniqlash imkoniyati
Kollokatsiyalar	Cheklangan ma’lumot	So‘zlarning birgalikda qo‘llanishini ko‘rsatish

Shaxsiylashtirish	Imkoniyatlari cheklangan	Foydalanuvchi ehtiyojiga mos funktsiyalarni joriy etish imkoniyati
-------------------	-----------------------------	---

Ingliz tilida soʻzlar turli grammatik shakllarda qoʻllanadi. Masalan, run, running, ran, runs shakllari tegishli grammatik kontekstlarda run feʼlining shakllari hisoblanadi. Kompyuter lingvistikasida lemmatizatsiya soʻzning grammatik shaklini uning lugʻaviy bosh shakli — lemmasiga keltirish jarayonidir. Ushbu texnologiya kerakli soʻzni qidirishni osonlashtiradi va til oʻrganuvchiga soʻz shakllari oʻrtasidagi munosabatni tushunishda yordam beradi.

British National Corpus (BNC) va Corpus of Contemporary American English (COCA) kabi yirik ingliz tili korpuslaridan elektron lugʻatlarni yaratish va takomillashtirishda foydalanish mumkin. Korpus materiallari soʻzlarning qoʻllanish chastotasi, konteksti va kollokatsiyalarini aniqlash imkonini beradi. Masalan, take a break birikmasi ingliz tilida tabiiy qoʻllanadi. Bunday misollar oʻquvchiga soʻzlarni alohida emas, balki tabiiy birikmalar tarkibida oʻzlashtirishga yordam beradi

Mavjud muammolar va ularning tahlili

Elektron lugʻatlardan foydalanishda ayrim qiyinchiliklar kuzatilishi mumkin:

1. Soʻzning birinchi tarjimasiga ortiqcha tayanish. Koʻp maʼnoli soʻzlarning maʼnosi kontekstga qarab oʻzgaradi. Shu sababli lugʻatda birinchi koʻrsatilgan tarjimani barcha holatlarda qoʻllash notoʻgʻri natijaga olib kelishi mumkin.

2. Talaffuz variantlarining yetarlicha yoritilmasligi. Ayrim lugʻatlarda Britaniya va Amerika ingliz tilidagi talaffuz farqlari, urgʻu va audio misollar cheklangan boʻlishi mumkin.

3. Takrorlash va qayta aloqaning cheklanganligi. Baʼzi elektron lugʻatlarda foydalanuvchi oʻrgangan soʻzlarni muntazam takrorlash, bilimini tekshirish va individual mashqlarni tashkil etish imkoniyatlari mavjud emas yoki yetarli darajada rivojlanmagan.

Elektron lug'atlar samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar

Ingliz tilini o'rganishda elektron lug'atlarning samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

1. Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish. Tabiiy tilni qayta ishlash va katta til modellari yordamida so'zning kontekstga mos ma'nosini tushuntirish, sodda misollar yaratish va foydalanuvchi savollariga izohli javob berish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

2. So'zlarni takrorlash tizimini joriy etish. Foydalanuvchi qidirgan so'zlarni shaxsiy lug'at daftariga saqlash, ularni ma'lum vaqt oralig'ida testlar orqali takrorlash va o'zlashtirish darajasini kuzatish foydali bo'ladi.

3. Multimodal lug'at muhitini yaratish. So'zlarga audio talaffuz, tasvirlar, video lavhalar va kontekstual misollarni biriktirish orqali turli idrok kanallaridan foydalanish hamda so'zlarni eslab qolishni qo'llab-quvvatlash mumkin.

4. O'zbekcha-inglizcha elektron lug'atlarni takomillashtirish. O'zbek tilining xususiyatlarini hisobga olgan holda, so'zlarning kontekstual tarjimasini, grammatik shakllari va tabiiy qo'llanishini ko'rsatuvchi elektron lug'atlarni rivojlantirish zarur.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, kompyuter lingvistikasi asosida takomillashtirilgan elektron lug'atlar ingliz tilini o'rganish jarayonini qulaylashtirish, lug'at boyligini oshirish va so'zlarni kontekstda to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Korpus ma'lumotlari, lemmatizatsiya, semantik tahlil va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan maqsadli foydalanish elektron lug'atlarning ta'limiy qiymatini oshirishi mumkin. Shu bilan birga, ularning samaradorligi mazkur vositalarning sifati, o'quvchining ehtiyojlari va ulardan foydalanish metodikasiga ham bog'liq.

Foydalanilgan adabiyotlar

**“ZAMONAVIY ILMIY YONDASHUVLAR VA TEXNOLOGIK
TARAQQIYOTNING USTUVOR YO’NALISHLARI” nomli Respublika
ilmiy-amaliy masofaviy konferensiyasi
VOLUME-1, ISSUE-7, 2026**

1. Firth, J. R. A Synopsis of Linguistic Theory 1930–1955. In: Studies in Linguistic Analysis. Oxford: Philological Society, 1957.
2. Sinclair, J. *Corpus, Concordance, Collocation.* Oxford: Oxford University Press, 1991.
3. Jurafsky, D., Martin, J. H. *Speech and Language Processing: An Introduction to Natural Language Processing, Computational Linguistics, and Speech Recognition with Language Models.* 3rd edition, online manuscript, 2026.
4. British National Corpus (BNC). Ingliz tili korpusi. Rasmiy ma’lumotlar: <https://www.natcorp.ox.ac.uk/>
5. Corpus of Contemporary American English (COCA). Zamonaviy Amerika ingliz tili korpusi: <https://www.english-corpora.org/coca/>